<u>लेखननियमाः</u>

१. अनुस्वारः = ं (रेखायाः उपरि बिन्दुः)

उदा-- यानं गच्छति | (नकारस्य उपरि अनुस्वारः अस्ति |)

२. शब्दान्ते अनुस्वारः अस्ति चेत्, अनुस्वारस्य पुरतः स्वरः अस्ति चेत्, तर्हि अनुस्वारस्य स्थाने 'म्' लेखनीयम् |

उदा-- गृहं + अस्ति = गृहम् अस्ति ~ शुद्धम्

गृहं अस्ति ~ अशुद्धम्

३. शब्दान्ते अनुस्वारः अस्ति चेत्, अनुस्वारस्य पुरतः व्यञ्जनम् अस्ति चेत्, तर्हि अनुस्वरः एव लेखनीयः |

उदा-- आपणं + गत्वा = आपणं गत्वा ~ शुद्धम्

आपणम् गत्वा ~ अशुद्धम्

४. पूर्णविरामात् पूर्वम् अनुस्वारस्य स्थाने 'म्' एव लेखनीयं, न तु अनुस्वारः |

उदा-- एकं यानं गतम् | ~ शुद्धम्

एकं यानं गतं | ~ अशुद्धम्

५. कस्य अपि पदस्य मध्ये अनुस्वारः अस्ति चेत्, अनुस्वारस्य पुरतः वर्गीय व्यञ्जनम् अस्ति चेत्, तर्हि अनुस्वारस्य स्थाने तस्य व्यञ्जनस्य वर्गस्य अन्तिमम् अक्षरं लेखनीयम् |

<u>वर्गीय व्यञ्जनानि – पञ्च वर्गाः</u>

कवर्गः – क, ख, ग, घ, ङ

चवर्गः – च, छ, ज, झ, ञ

टवर्गः – ट, ठ, ड, ढ, ण

तवर्गः – त, थ, द, ध, न

पवर्गः – प, फ, ब, भ, म

Swarup – June 2011

उदाहरणानि

कवर्गः

अशुद्धम्	शुद्धम्
कंकणम्	कङ्कणम्
शंखः	शङ्खः
गंगा	गङ्गा
संघः	सङ्घः

चवर्गः

अशुद्धम्	शुद्धम्
संचिका	सञ्चिका
प्रोंछः	प्रोञ्छः
अंजनम्	अञ्जनम्
झंझा	झञ्झा

टवर्गः

अशुद्धम्	शुद्धम्
कंटकम्	कण्टकम्
कंठः	कण्ठः
अंडम्	अण्डम्

तवर्गः

अशुद्धम्	शुद्धम्
अंतः	अन्तः
कंथा	कन्था
कंदम्	कन्दम्
अंधः	अन्धः

पवर्गः

अशुद्धम्	शुद्धम्
कंपनम्	कम्पनम
तुंफनम्	तुम्फनम्
अंबा	अम्बा
अंभोधिः	अम्भोधिः

अभ्यासः

अधः सूचितेषु उदाहरणेषु अनुस्वारस्य अनन्तरं स्वरः अस्ति वा व्यञ्जनम् अस्ति वा इति सूचयित्वा मकारम् अनुस्वारं वा लिखतु |

उदा--

अ. अहं एकवारम् – (स्वरः) – अहम् एकवारम् |

आ. अहं सर्वदा – (व्यञ्जनम्) – अहं सर्वदा

१. गृहं + आगतः – ________

२. गृहं + गतः – _________

३. फलं + नीत्वा – ________

४. फलं + आनीय – ________

५. बालकं + आहूय – ________

६. तं + उक्त्वा – _________

७. तं + दृष्ट्वा – __________

८. शालां + गतवान् – ________

९. वृक्षं + आरुह्य – _________

१०. वार्तां + श्रुतवान् – ________

Swarup - June 2011

लेखनस्य अभ्यासः – २

अधः सूचितेषु वाक्येषु लेखनदोषस्थलं ज्ञात्वा शुद्धं रूपम् लिखतु |

उदा-- सः गृहं आगत्य फलं खादितवान् | (गृहम् आगत्य)

१. गृहं आगतं मित्रं सः सत्कृतवान् | ________

२. फलं समीचीनं आसीत् | ____________

३. भवान् पुस्तकं अत्र स्थापयतु | ________

४. सः एतं विचारं अङ्गीकृतवान् | _________

५. अम्बा गच्छन्तं बालं आहूतवती | ________

६. आचार्यः उत्तमं वाक्यं उदाहरति | ________

७. एतं बन्धं उन्नयतु तावत् | ____________

८. आपणात् लवणं आलुकं च आनयतु | ______

९. सः मन्दिरं गत्वा मित्रम् नमस्करोति | ______

१०. अर्थं अवगत्य वाक्यं वदतु | _________

लेखनस्य अभ्यासः – ३

अधः सूचितेषु उदाहरणेषु यत्र आवरणं निर्दिष्टं तत्र अनुस्वारः स्थाने चेत् "अ" चिह्नम्, अस्थाने चेत् "X" चिह्नं च लिखन्तु |

उदा-- सः अनुजं (X) आहूय एकं (अ) प्रश्नं (अ) पृष्टवान् |

१. तस्य वचनं ( ) अहं ( ) अङ्गीकृतवान् |

२. अहं ( ) सर्वदा उत्तमं ( ) पुस्तकं ( ) इच्छामि |

३. सा भिक्षुकं ( ) आहूय अन्नं ( ) व्यञ्जनं ( ) च दत्तवती |

४. पुस्तकं ( ) दृष्ट्वा सः एकं ( ) वाक्यं ( ) उक्तवान् |

५. माता फलं ( ) गृहीत्वा छुरिकां ( ) अन्विष्टवती |

६. पाठं ( ) पठतु इति अहं ( ) अनुजं ( ) उक्तवान् |

७. वयं ( ) गृहं ( ) आगत्य पाठं ( ) पठामः |

८. गीतं ( ) गायन्तीं ( ) अनुजां ( ) अग्रजः आहूतवान् |

९. निद्रां ( ) कृतवन्तं ( ) एतं ( ) मा उत्थापयतु |

१०. आगतं ( ) यानं ( ) दृष्ट्वा वयं ( ) धावितवन्तः |

लेखनस्य अभ्यासः – ४

अधोनिर्दिष्टेषु शब्देषु अनुस्वारस्य अनन्तरं कस्य वर्गस्य व्यञ्जनम् अस्ति इति, तस्य वर्गस्य पञ्चमाक्षरं किम् इति च निर्दिश्य अन्ते शुद्धं रूपं निर्दिशन्तु |

शब्दः	अनुस्वारस्य अनन्तरं स्थितस्य वर्गस्य नाम	तस्य वर्गस्य पञ्चमाक्षरम्	शुद्धरूपम्
१. अंकः	कवर्गः	ङ्	अङ्कः
२. कंकतम्			
३. अंगम्			
४. अंबुदः			
५. कंधरः			
६. स्पंदनम्			
७. पंचमः			
८. संधनम्			
९. अंघ्रः			
१०. व्यंजनम्			
११. मंडम्			
१२. कुंभः			
१३. शंठी			
१४. सिंधुरम्			
१५. दंभः, शृंखला, प्रपंचः, डिंडिमः, उंछवृत्तिः, मंथरा			

Swarup - June 2011
(Material from abhyAsadarshinI)